

ภาษาสื่อความคิดจริยธรรมสงครามในวรรณคดีสันสกฤตเรื่องภควัทคีตา

Language Presented Ethical Thought on the War in Bhagavadgītā Sanskrit Literature

โกวิท พิมพวง¹ และเมธาวี ยุทธพงษ์ธาดา²
Kowit Pimpuang¹ and Methawee Yuttapongtada²

^{1,2}ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์

^{1,2}Department of Thai Language Faculty of Humanities

^{1,2}มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

^{1,2}Kasetsart University

บทคัดย่อ

การศึกษาวิเคราะห์ภาษาสื่อความคิดจริยธรรมสงครามในวรรณคดีสันสกฤตเรื่องภควัทคีตานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบและระดับภาษาที่ใช้ในวรรณคดีสันสกฤตเรื่องภควัทคีตาและเพื่อศึกษาแนวความคิดเชิงปรัชญาและภาษาสื่อความคิดจริยธรรมสงครามที่ปรากฏในวรรณคดีสันสกฤตเรื่องภควัทคีตา โดยศึกษาจากฉบับแปลของแสง มนวิthurและจำนงค์ ทองประเสริฐ กรอบแนวคิดทฤษฎีของงานวิจัยประกอบด้วย (1) การใช้รูปแบบภาษาสื่อความคิดในวรรณคดีสันสกฤตเรื่องภควัทคีตาและ (2) การใช้ระดับภาษาและความสัมพันธ์กับความคิดในวรรณคดีสันสกฤตเรื่องภควัทคีตา งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพโดยเก็บข้อมูลจำนวน 18 ัธยายะ (บท) ผลการศึกษาพบว่า มีรูปแบบของการสื่อภาษาในวรรณคดีสันสกฤตเรื่องภควัทคีตา 6 รูปแบบ คือ 1) รูปแบบการถาม-ตอบ 2) รูปแบบบรรยายโวหาร 3) รูปแบบพรรณนาโวหาร 4) รูปแบบเทศนาโวหาร 5) รูปแบบอุปมาโวหาร และ 6) รูปแบบสาธกโวหาร ภาษาที่ใช้สามารถจำแนกได้ 2 ระดับ คือ ภาษาระดับคนและภาษาระดับธรรม ความคิดเชิงปรัชญาพบ 2 ชนิด คือ ความคิดเชิงปรัชญาที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ส่วนหลักจริยธรรมในการทำสงครามพบจำนวน 13 ข้อ

คำสำคัญ: ภาษา, ความคิด, วรรณคดีสันสกฤต, ภควัทคีตา

Abstract

Through an analysis of the language presented ethical thought on the war in Bhagavadgītā, a Sanskrit literature, the objectives of this study were to explore the form and level of language employed in Bhagavadgītā, a Sanskrit literature and to explore the philosophical thought and language presented ethical thought on the war as used in Bhagavadgītā, a Sanskrit literature through the translated version of Saeng Monwitoon and Chamnong Thongprasert. Conceptual framework of this study consists of (1) use of the forms of language presented thought in Bhagavadgītā, a Sanskrit literature and (2) use of language level and its relation to thought in Bhagavadgītā, a Sanskrit literature. Qualitative method was employed, and data included 18 chapters. The findings revealed that there were uses of six forms of language employed in Bhagavadgītā, a Sanskrit literature namely; question and answer, narration, description, instruction, comparison and exposition. Language presented thought can be divided into two kinds namely; Man language and Dhamma language. In Bhagavadgītā, there are two kinds of philosophical thoughts; concrete philosophical thought and abstract philosophical thought. Moreover, ethical thought on the war was found totally 13 items as used in Bhagavadgītā.

Keywords: Language, Thought, Sanskrit Literature, Bhagavadgītā

1. บทนำ

ภาษาสื่อความคิดเรื่องจริยธรรมเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเพราะจะทำให้ทราบว่าจะแต่ละสังคมมีความคิดเรื่องจริยธรรมอะไรบ้างและความคิดเหล่านั้นได้ถูกนำไปใช้อย่างไรและใช้เพื่อการใด โดยเฉพาะในแวดวงวรรณคดีสันสกฤตที่เป็นบ่อเกิดแห่งปรัชญาความคิดสำคัญของโลก วรรณคดีสันสกฤตหลายเรื่อง เช่น รามายณะ มหาภารตะ หรือแม้แต่วรรณคดีสันสกฤตเรื่องภควัทคีตาซึ่งเป็นภาคหนึ่งของมหาภารตะก็ได้แสดงความคิดต่างๆ ผ่านการสนทนากันระหว่างพระกฤษณะกับออรุณก่อนการทำสงคราม ณ กุรุเกษตร วรรณคดีสันสกฤตเรื่องภควัทคีตาจึงมีผลต่อจิตใจในฐานะเป็นวรรณคดีแห่งปรัชญาธรรมของชาวอินเดียตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

คำว่า ภควัทคีตา แปลว่า บทเพลงแห่งพระเจ้า เป็นวรรณคดีสันสกฤตสำคัญของชาวอินเดียที่เจาะเอาเฉพาะตอนกुरुราชวงศ์เกิดปัญหาแตกแยก จนสุดท้ายนำไปสู่การทำสงครามต่อกันระหว่าง 2 ตระกูลคือ เการวและปาณฑพ ถึงแม้จะเป็นเพียงภาคหนึ่งของมหาภารตะ แต่ก็เป็นวรรณคดีที่มีความสมบูรณ์อยู่ในตัวเอง ที่สำคัญชาวอินเดียต่างถือว่า ภควัทคีตานี้เป็นคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์และได้ถือสืบกันมาจนถึงปัจจุบันว่า ผู้ใดได้อ่านภควัทคีตาแม้เพียงโคลกเดียว ผู้นั้นจะสามารถขจัดบาปทั้งหลายให้หมดไปได้ (กรรณา เรื่องอุไร กุสลาศัย: 2525)

วรรณคดีนี้ได้ชื่อว่า ภควัทคีตา มีสาเหตุมาจากเนื้อหาของคัมภีร์เกี่ยวข้องกับบทสนทนาระหว่างพระกฤษณะกับออรุณแห่งราชวงศ์ปาณฑพ พระกฤษณะถือเป็นพระนารายณ์อวตารลงมาเป็นพลซบถศึกให้กับทำวอรุณขณะออกรบที่ทุ่งกุรุเกษตรในสงครามและสงครามครั้งนี้ถือเป็นสงครามระหว่างสายเลือดเดียวกัน เป็นเหตุให้ออรุณเกิดความรู้สึกสับสน สลดหดหู่ใจ ท้อแท้ใจ ไม่อยากสู้รบ ทำให้พระกฤษณะจึงต้องยกเหตุผลขึ้นมาสนทนาเพื่อปรับแนวความคิดให้ออรุณเกิดความเข้าใจและรู้สึกอยากรบด้วยการปฏิบัติหน้าที่ เนื้อหาแต่ละบทของภควัทคีตานี้จึงแฝงไปด้วยปรัชญาธรรมที่ลึกซึ้งเป็นอย่างยิ่ง

การประพันธ์วรรณคดีสันสกฤตเรื่องภควัทคีตานี้มีลักษณะเป็นคำร้อยกรองหรือโคลกซึ่งมีทั้งหมด 700 โคลก อายุของวรรณคดีนี้แม้จะยังไม่แน่ชัด แต่คาดว่าประพันธ์ขึ้นประมาณ 743 ปี ก่อนพุทธศักราช หรือ 200 ปีก่อน คริสตศักราช ผู้ประพันธ์

คือท่านกฤษณะไหว่ปายนवास เนื้อหาของภควัตคีตาแบ่งออกเป็น 18 อธิบายะ (บท) แต่ละอธิบายะประกอบด้วยโคลกซึ่งพรรณานเนื้อหาแตกต่างกันและอธิบายะต่างๆ มีดังนี้

อธิบายะที่ 1 อรชุนวิชาทโยค ว่าด้วยเรื่องความห่อถอยของอรชุน (47 โคลก)

อธิบายะที่ 2 สางขยโยค ว่าด้วยเรื่องความรู้ (72 โคลก)

อธิบายะที่ 3 กรรมโยค ว่าด้วยหลักปฏิบัติ (43 โคลก)

อธิบายะที่ 4 ญาณกรรมสันยาสโยค ว่าด้วยหลักการจำแนกญาณหรือความรู้ (42 โคลก)

อธิบายะที่ 5 กรรมสันยาสโยคะ ว่าด้วยหลักแห่งการสละและประกอบกรรมคือ การปฏิบัติ (29 โคลก)

อธิบายะที่ 6 ฤชานโยค ว่าด้วยหลักการเข้ามาน (48 โคลก)

อธิบายะที่ 7 ญาณโยค ว่าด้วยหลักญาณ (30 โคลก)

อธิบายะที่ 8 อักษรพหมโยค ว่าด้วยหลักพหมผู้ไม่เสื่อมเสีย (28 โคลก)

อธิบายะที่ 9 ราชวิทยาราชคุษโยค ว่าด้วยหลักเจ้าแห่งวิทยาและเจ้าแห่ง ความลึกลับ (34 โคลก)

อธิบายะที่ 10 วิภูติโยค ว่าด้วยหลักทิพยศักดิ์ (42 โคลก)

อธิบายะที่ 11 วิศรุรูปทรรศนโยค ว่าด้วยหลักการเห็นธรรมกาย (55 โคลก)

อธิบายะที่ 12 ภักติโยค ว่าด้วยหลักภักดี (20 โคลก)

อธิบายะที่ 13 เกษตรเกษตรรชฏวิภาคโยค ว่าด้วยหลักจำแนกร่างกายและผู้รู้ ร่างกาย (35 โคลก)

อธิบายะที่ 14 คุณดรัยวิภาคโยค ว่าด้วยหลักจำแนกคุณสาม (27 โคลก)

อธิบายะที่ 15 ปุรุષะตมโยค ว่าด้วยบุรุษผู้ประเสริฐ (20 โคลก)

อธิบายะที่ 16 ไทวาสุสมบัทวิภาคโยค ว่าด้วยการจำแนกทิพยสมบัติและ อสุรสสมบัติ (24 โคลก)

อธิบายะที่ 17 ศรัทธาตรัยวิภาคโยค ว่าด้วยการจำแนกศรัทธา 3 ประการ (28 โคลก)

อธิบายะที่ 18 โมกษสันยาสโยค ว่าด้วยการสละซึ่งเป็นปฏิปทาแห่งโมกษะ (78 โคลก)

จากการสังเกตเบื้องต้น วรรณคดีสันสกฤตเรื่องภควัทคีตานี้ได้ใช้รูปแบบและระดับภาษาเพื่อสื่อความคิดปรัชญาธรรม โดยเฉพาะเรื่องจริยธรรมในการทำสงครามที่เป็นประเด็นสำคัญของการวิจัยก็ได้กล่าวไว้ในวรรณคดีเรื่องนี้ เช่น อะไรบ้างคือความดีงามที่นักรบควรปฏิบัติยามสงคราม เป็นต้น เรื่องดังกล่าวเป็นประเด็นที่น่าศึกษาเนื่องจากวรรณคดีนี้แม้เป็นวรรณคดีเก่าแก่ แต่ก็กล่าวถึงและให้ความสำคัญกับเรื่องจริยธรรมในการรบซึ่งดูเหมือนว่าประเด็นเรื่องจริยธรรมในการรบหรือสงครามดังกล่าวนี้ที่ก็ได้มีการพูดถึงเช่นกันในกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศในปัจจุบันอีกด้วยและเมื่อได้ศึกษาสำรวจงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งหมดแล้ว พบว่ายังไม่มีนักวิจัยศึกษาวิจัยด้านนี้มาก่อน งานวิจัยส่วนมากที่พบจะเน้นการศึกษาในมิติการวิเคราะห์หลักปรัชญาและคำสอนตามศาสนวิถีเป็นสำคัญ

ดังนั้น เพื่อเป็นการค้นพบและเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับการใช้ภาษาเพื่อสื่อความคิดจริยธรรมสงครามในวรรณคดีสันสกฤตเรื่องภควัทคีตา ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการใช้ภาษาเพื่อสื่อความคิดจริยธรรมสงครามในวรรณคดีดังกล่าวและคาดว่าผลของการศึกษานั้นจะเป็นประโยชน์ต่อวงวิชาการอย่างชัดเจน อันจักนำไปสู่การคลายความสงสัยหรือให้คำตอบในประเด็นรายละเอียดทั้งหลายที่ได้กล่าวมาแล้วต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาวิเคราะห์รูปแบบและระดับของภาษาที่ใช้ในวรรณคดีสันสกฤตเรื่องภควัทคีตา

2.2 เพื่อศึกษาวิเคราะห์ความคิดเชิงปรัชญาและภาษาที่ใช้สื่อความคิดเชิงจริยธรรมสงครามที่ปรากฏในวรรณคดีสันสกฤตเรื่องภควัทคีตา

3. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาภาษาสื่อความคิดจริยธรรมสงครามในวรรณคดีสันสกฤตเรื่องภควัทคีตา ผลของงานวิจัยจะนำเสนอในรูปแบบการเขียนเชิงพรรณนาวิเคราะห์ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากหนังสือวรรณคดีสันสกฤตเรื่องภควัทคีตา ฉบับแปลของ

แสง มนวิthurและจํานงค์ ทองประเสริฐ ซึ่งมีจํานวนทั้งหมด 18 อํยายะ (บท) การศึกษาวิจัยดังกล่าวมีวิธีดําเนินการวิจัย ดังนี้

3.1 สํารวจและเก็บรวบรวมข้อมูลจากวรรณคดีสันสกฤตเรื่องภควัทคีตาฉบับแปลของแสง มนวิthur และจํานงค์ ทองประเสริฐและข้อมูลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

3.2 แยกประเภท จัดหมวดหมู่ข้อมูลเอกสารจากวรรณคดีสันสกฤตเรื่องภควัทคีตาวิเคราะห์และอธิบาย

3.3 ดําเนินการเขียนเพื่อนําเสนอผลการวิจัยเชิงพรรณนาวิเคราะห์

3.4 นําเสนอผลการวิจัย สรุป อภิปรายผล และขอเสนอแนะ

4. ผลของการวิจัย

การศึกษาภาษาสื่อความคิดจริยธรรมสงครามในวรรณคดีสันสกฤตเรื่องภควัทคีตามีวัตถุประสงค์ 2 ข้อ ได้แก่ เพื่อศึกษารูปแบบและระดับของการสื่อภาษาในวรรณคดีสันสกฤตเรื่องภควัทคีตาและเพื่อศึกษาวิเคราะห์ความคิดเชิงปรัชญาและภาษาสื่อความคิดจริยธรรมสงครามที่ปรากฏในวรรณคดีสันสกฤตเรื่องภควัทคีตานั้น ได้ผลการศึกษาวิจัย ดังต่อไปนี้

4.1 รูปแบบของภาษาที่ใช้สื่อสารในวรรณคดีสันสกฤตเรื่องภควัทคีตา

ในการวิเคราะห์การใช้รูปแบบของภาษาที่ใช้สื่อสารในวรรณคดีสันสกฤตเรื่องภควัทคีตา ผู้วิจัยได้วิเคราะห์รูปแบบของการใช้ภาษาและโวหารต่างๆ ซึ่งพบทั้งหมด 6 รูปแบบ ได้แก่

- 1) รูปแบบการถาม-ตอบ
- 2) รูปแบบบรรยายโวหาร
- 3) รูปแบบพรรณนาโวหาร
- 4) รูปแบบเทศนาโวหาร
- 5) รูปแบบสาธกโวหาร
- 6) รูปแบบอุปมาโวหาร

4.1.1 รูปแบบการถาม-ตอบ

การถาม-ตอบ คือ รูปแบบของการสื่อสารภาษาที่มีลักษณะการถามคำถามแล้วตอบคำถามดังกล่าวนั้น รูปแบบการสื่อสารภาษาแบบนี้เป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งในอินเดียเพื่อเผยแผ่คำสอนของเจ้าลัทธิต่างๆ โดยเฉพาะเจ้าลัทธิที่อยู่ในสังคมร่วมสมัยกับพระพุทธเจ้าจะพบว่ามีการสื่อสารภาษาแบบการถาม-ตอบระหว่างเจ้าลัทธิต่างๆ อย่างชัดเจน ต่างฝ่ายต่างพยายามนำเสนอความคิดของตน ถามคำถามและตอบอย่างมีวาทศิลป์เพื่อให้ฝ่ายตรงกันข้ามไม่สามารถตอบได้ (ประพจน์ อัครวิรุฬห์การ 2536 : 94) การถาม-ตอบแบบวิภาษวาทคือการแสดงความจริงหรือการสอนโดยจำแนกแยกแยะไม่มองความจริงเพียงด้านเดียว แต่จำแนกแยกแยะทุกแง่ทุกด้านเป็นรูปแบบที่นิยมกันมากในทางศาสนา ทั้งนี้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อกล่าวสอน นั่นเอง

จากการศึกษาการถาม-ตอบ ในวรรณคดีสันสกฤตเรื่องภควัทคีตา พบว่าการใช้รูปแบบการสื่อสารภาษาแบบถาม-ตอบเป็นจำนวนมาก เช่น อรชุนเกิดความท้อใจในสงครามแล้วถามพระกฤษณะ ณ กुरुเกษตร และพระกฤษณะได้ตอบคำถามอรชุน ซึ่งการตอบคำถามนั้นแสดงให้เห็นถึงความเป็นผู้มีวาทะ ฉลาดในการตอบคำถาม ยกตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

อรชุนถามว่า มรุตูทนะ! ข้าพเจ้าจะเอาศรพิษมะและอาจารย์โอรณะ ผู้มีค่าควรนับถือในสงครามนี้อย่างไรได้เล่าอริตูทนะ?

ภควัทคีตา, 2: 4:20

พระกฤษณะตอบว่า พระองค์กำลังโศกถึงบุคคลที่ไม่ควรโศกถึงและยังตรัสถ้อยคำอันหลักแหลม แต่ก็มิได้ทรงทราบความหมายอันลึกซึ้งแห่งถ้อยคำนั้น บัณฑิต (ผู้อันแท้จริง) ย่อมไม่เสียใจถึงสิ่งที่มีชีวิตอยู่และสิ่งที่ตายไปแล้ว

ภควัทคีตา, 2: 11:23

จากตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นการใช้รูปแบบการสื่อสารภาษาแบบถาม-ตอบ ในวรรณคดีสันสกฤตเรื่องภควัทคีตา ซึ่งอรชุนผู้กำลังท้อแท้ใจในสงครามเพราะไม่ต้องการรบกับญาติพี่น้องด้วยกัน จึงได้ถามพระกฤษณะว่าข้าพเจ้าจะรบได้อย่างไร ในเมื่อหมู่คนที่อยู่ข้างหน้าล้วนเป็นคนที่ยึดข้าพเจ้ารู้จักและมีพระคุณทั้งนั้น อย่างไรก็ตาม

ด้วยความชาญฉลาดในการตอบคำถาม พระกฤษณะจึงได้ตอบกลับไปที่กระดุนเดือน
อรชุนให้ทำหน้าที่ของตน โดยบอกในทำนองว่าอรชุนกำลังเศร้าโศกถึงคนที่ไม่ควรเศร้า
โศก กล่าวคือ พวกนักรบที่อยู่ฝ่ายตรงข้ามแม้ว่าอรชุนจะไม่ฆ่า ก็คงถูกทำลายอยู่นั่นเอง
ไม่วันใดก็วันหนึ่ง ดังที่ Swami Bhaktivedanta (1968) กล่าวว่า สิ่งที่ตายไปนั้นเป็นเพียง
ร่างกายของพวกเรา แต่วิญญาณของพวกเราเหล่านั้นยังคงอยู่ ไม่ตาย เป็นอมตะ
เมื่ออรชุนได้รับนับว่าได้ทำหน้าที่ของตนเองด้วย ฉะนั้น ขอให้อรชุนลุกขึ้นรับเกียรติ
ในการมีชัยต่อศัตรูและเสวยราชสมบัติอันมั่งคั่ง เพราะทุกสิ่งทุกอย่างดำเนินไปตาม
ความประสงค์ของพระเจ้า ถึงมนุษย์จะทำตามหน้าที่หรือหลีกเลี่ยง ก็เกิดผลเท่ากัน
ในโลก แต่การทำตามหน้าที่ย่อมมีผลดีแก่มนุษย์และเป็นการแสดงถึงศรัทธาที่มนุษย์
มีต่อพระเจ้า

4.1.2 รูปแบบบรรยายโวหาร

บรรยายโวหาร คือ รูปแบบของการสื่อสารภาษาที่มีลักษณะการ
เล่าเรื่องหรืออธิบายเรื่องราวต่างๆ ตามลำดับเหตุการณ์ โดยเน้นการเล่า อธิบาย
เน้นสาระสำคัญและข้อเท็จจริงตั้งแต่ต้นจนจบ โดยเน้นการสื่อสารให้เข้าใจง่าย
ไม่มีความสลับซับซ้อน บรรยายโวหารจึงเป็นการสื่อสารที่มุ่งความชัดเจน กระชับ
ตรงไปตรงมา ในวรรณคดีสันสกฤตเรื่องภควัทคีตาพบว่ามีการใช้บรรยายโวหาร
ยกตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 2

คำว่า สัต ได้แก่ ความมี และความดี หนึ่ง ปารถ! คำว่า สัต นี้ยังรวมไปหมายถึง
กุศลกรรมด้วย

ภควัทคีตา, 2: 18:25

จากตัวอย่างข้างต้น แสดงให้เห็นการใช้รูปแบบการสื่อสารภาษาแบบบรรยาย
โวหารในวรรณคดีสันสกฤตเรื่องภควัทคีตาซึ่งพระกฤษณะได้อธิบายเกี่ยวกับ “สัต”
ให้อรชุนเข้าใจว่าในบรรดาสิ่งซึ่งไม่มีความจริงแท้ันั้นไม่มี “สัต” (Being) และในบรรดา
สิ่งซึ่งมีความจริงแท้ก็ไม่มี “อสัต” (Non-being) “ตัวตน-อาตมัน” เป็นสิ่งที่ยั่งยืนคงกระพัน
ไม่มีอะไรทำอันตรายได้ เทียงแท้ ไม่มีการเกิด ไม่มีการแตกดับ ดำรงอยู่ทั่วไป
ไม่เปลี่ยนแปลง ส่วนที่สลายไป หรือถูกทำลายได้เป็นเพียงร่างกาย แม้ว่าร่างกายจะถูก

ทำลายไป แต่ไม่มีอะไรจะมาทำลายอาตมมันได้ นอกจากนี้ คำว่า สัต นี้ ยังหมายถึง การประกอบกรรมดีต่างๆ ได้ด้วย (สุนทร ณ รัชชี, 2537: 52)

4.1.3 รูปแบบพรรณนาโวหาร

พรรณนาโวหาร คือ รูปแบบของการสื่อสารภาษาที่มีลักษณะ กล่าวอย่างละเอียดลึกซึ้งจนทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ที่ซาบซึ้งหรือให้มองเห็นภาพชัดเจน ขึ้น โดยเน้นด้านภาพพจน์ ความรู้สึกและจินตนาการ เป็นสำคัญในการถ่ายทอด ในวรรณคดีสันสกฤตเรื่องภควัดคีตา พบว่ามีการใช้พรรณนาโวหารเช่นกัน ยกตัวอย่าง เช่น

ตัวอย่างที่ 3

นี่ท่านเรียกว่า ศรวิณ (จิตซึ่งอาศัยร่าง) เป็นสภาพเที่ยงแท้ ไม่พินาศ อยู่เหนือ การพิสูจน์ เข้าอาศัยอยู่ในร่างกายอันเป็นสิ่งซึ่งมีที่สุด ฉะนั้น จงรบเถิด ท่านเผ่ามารตะ!

ภควัดคีตา, 2: 18:25

จากตัวอย่างข้างต้น แสดงให้เห็นการใช้รูปแบบการสื่อสารภาษาแบบพรรณนาโวหารในวรรณคดีสันสกฤตเรื่องภควัดคีตา ซึ่งพระภุชยะกำลังพรรณนาลักษณะของอาตมมันหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ศรวิณ” โดยละเอียด ซึ่ง Feuarestin, George (1974) ได้กล่าวพรรณนารายละเอียดว่า อาตมมันซึ่งอาศัยร่างกายของคนนี้มีสภาพเที่ยงแท้แน่นอน (อมตะ) เพราะหาไม่มีการเสื่อมพินาศแต่อย่างใด อีกทั้งยังอยู่เหนือการพิสูจน์อีกด้วย แต่อาตมมันที่พิเศษนี้ต้องเข้าไปอาศัยร่างกายของคนซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยงแท้แน่นอนเพราะมีการเสื่อมพินาศได้ ฉะนั้น เพื่อการเข้าถึงอาตมมันอันเป็นสิ่งสูงสุด พระภุชยะจึงคอยกระตุ้นให้ออรุณทำหน้าที่ของกษัตริย์คือการรบต่อไป

4.1.4 รูปแบบเทศนาโวหาร

เทศนาโวหาร คือ รูปแบบของการสื่อสารภาษาที่มีลักษณะ กล่าวสอนหรือชี้แนะในสิ่งที่เป็นคุณธรรมและสิ่งที่ไม่เป็นคุณธรรมที่บุคคลควรรู้และนำไปประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องในการดำเนินชีวิต หรืออาจจะเป็นการแสดงทัศนะให้ข้อสังเกตต่างๆ เป็นที่น่าเชื่อถือและทำให้ผู้ฟังมีความรู้สึกคล้อยตามไปด้วย ในวรรณคดีสันสกฤตเรื่องภควัดคีตา พบว่ามีการใช้เทศนาโวหารเพื่อกล่าวสอนและชี้แนะอย่างหลากหลาย ยกตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 4

อรชุน ! เวทประกอบด้วยคุณสามชนิด (ท่าน) จงพ้นจากคุณทั้งสามนี้ จงปราศจาก
ทวัณทรรณ จงตั้งมั่นในสัจจะเป็นนิത്യ จงไม่มีความปรารถนาและจงเป็นอิสระแก่
สิ่งทั้งปวง จงเป็นผู้สำนึกตน

ภควัทคีตา, 2: 45:33

จากตัวอย่างข้างต้น แสดงให้เห็นการใช้รูปแบบการสื่อสารภาษาแบบเทศนาโวหาร
ในวรรณคดีสันสกฤตเรื่องภควัทคีตาซึ่งมีจุดหมายเพื่อแสดงความแจ่มแจ้งเกี่ยวกับ
คุณสามชนิด ได้แก่ สัตวะ (ความดี) รชะ (พลังงาน) และ ตมะ (ความเฉื่อย) ตามที่ได้
กล่าวไว้ในคัมภีร์พระเวทว่า สรรพสิ่งที่เกิดมาต้องประกอบด้วย คุณ 3 อย่างในอัตราส่วน
ที่ต่างกัน ผู้มีสัตตวะมากกว่าคนอื่นได้แก่พราหมณ์ ผู้มีรชะมากคือ กษัตริย์ ผู้มีตมะมาก
คือ ศูทร ส่วนผู้มีรชะกับตมะมากพอ ๆ กันคือไวศยะเป็นต้น ในการกระทำต่าง ๆ คุณทั้ง
3 จะเป็น ผู้กระทำ ฉะนั้น ผู้รู้ความจริงข้อนี้ก็จะไม่ผูกพันกับการกระทำ เพื่อให้อรชุน
ได้เข้าใจ ต่อจากนั้นจึงพยายามบอกให้อรชุนจงข้ามพ้นไปอยู่เหนือคุณลักษณะทั้ง 3 นี้
และปลดปล่อยตัวเองจากความปรารถนาเป็นอิสระจากสิ่งทั้งหลายทั้งปวงเพื่อเข้าถึง
อาตมน์ให้ได้ นับว่าเป็นการกล่าวสอนเพื่อให้อรชุนคล้อยตามหรือชักจูงให้อรชุนเห็น
ตามความคิดเห็นของตน (พระกฤษณะ)

4.1.5 รูปแบบสาธกโวหาร

สาธกโวหาร คือ รูปแบบของการสื่อสารภาษาที่มีลักษณะการ
ยกเอาตัวอย่างหรือเรื่องราวต่างๆ เพื่อใช้เป็นสิ่งประกอบกับเรื่องที่กำลังกล่าวถึงเพื่อให้
ผู้รับสารมีความเข้าใจและเพิ่มความน่าเชื่อถือมากขึ้น รูปแบบการสื่อสารภาษาแบบ
สาธกโวหารที่ปรากฏในวรรณคดีสันสกฤตเรื่องภควัทคีตา ยกตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 5

ด้วยว่าบุรพชน มีท้าวชนก เป็นตัวอย่าง ได้รับความสำเร็จเพราะกรรมอย่างเดียว
เมื่อท่าน (อรชุน) เล็งเห็นการสงเคราะห์ประชาโลกแล้ว ควรกระทำกรรมนั้นเถิด

ภควัทคีตา, 3: 20:52

จากตัวอย่างข้างต้น แสดงให้เห็นการใช้รูปแบบการสื่อสารภาษาแบบสาธกโวหาร
ในภควัทคีตาซึ่งกำลังอธิบายเพื่อให้เกิดความชัดเจน โดยยกตัวอย่างประกอบว่า

บุรพชนทั้งหลายมีท้าวชนกเป็นต้นเป็นตัวอย่างที่จะได้รับความสำเร็จเพราะกรรมที่อรชุนประกอบ ฉะนั้น จึงกระตุ้นให้อรชุนผู้เมื่อได้เล็งเห็นการสละเคราะห์ประชาชนในโลกนี้แล้ว ก็ควรกระทำกรรมนั้น จะเห็นได้ว่าข้อความนี้มีการยกท้าวชนกขึ้นเพื่อเป็นตัวอย่างเพื่อให้ข้อความชัดเจนและมีน้ำหนักน่าเชื่อถือมากขึ้น

4.1.6 รูปแบบอุปมาโวหาร

อุปมาโวหาร คือ รูปแบบของการสื่อสารภาษาที่มีลักษณะของการเปรียบเทียบสิ่งที่กำลังอธิบายกับอีกสิ่งหนึ่งเพื่อทำให้การอธิบายนั้นมีความชัดเจนยิ่งขึ้น การใช้รูปแบบของการสื่อสารภาษาแบบอุปมาโวหารในวรรณคดีสันสกฤตเรื่องภควัทคีตานี้ นับว่าเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้ผู้อ่านได้รับอรรถรส มีจินตนาและมีความคิดไปตามผู้พูดหรือผู้แต่ง ยังทำให้ผู้อ่านเข้าใจเนื้อหาได้ดี ลักษณะการอธิบายเชิงเปรียบเทียบนี้ นับว่าเป็นจุดเด่นของภควัทคีตา ยกตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 6

เหมือนคนถอดเครื่องนุ่งห่มอันเก่าเสียสวมชุดอื่นซึ่งเป็นเครื่องใหม่ อันได้
ชีวิตมั่นที่อาศัยว่างกายก็ ฉะนั้น ทั้งร่างเก่าเสีย เข้าสู่ร่างอื่น อันเป็นร่างใหม่
ภควัทคีตา, 2: 22:26

จากตัวอย่างข้างต้น แสดงให้เห็นการใช้รูปแบบการสื่อสารภาษาแบบอุปมาโวหารที่มีความโดดเด่นมากในวรรณคดีสันสกฤตเรื่องภควัทคีตา เป็นรูปแบบการสื่อสารที่ใช้ข้อความเปรียบเทียบเพื่อให้เห็นภาพพจน์ที่ชัดเจนขึ้น ดังในตัวอย่างข้างต้นซึ่งได้อธิบายเชิงเปรียบเทียบถึงกระบวนการที่ชีวิตมั่นย้ายจากร่างของคนที่ตายแล้วเข้าสู่ร่างอื่นว่าเหมือนกับคนถอดเครื่องนุ่งห่มเก่าแล้วสวมใส่เครื่องนุ่งห่มใหม่แทน

การใช้รูปแบบของการสื่อสารภาษาในวรรณคดีสันสกฤตเรื่องภควัทคีตานี้ นับว่าเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้ผู้รับสารได้อรรถรสและมีจินตนาการบวกับการคล้อยตามโดยมีความรู้สึก ความคิดไปตามผู้ส่งสาร ยังทำให้ผู้รับสารเข้าใจเนื้อหาด้วยกลวิธีนำเสนอที่เรียกว่าอุปมา ลักษณะการเปรียบเทียบดังกล่าวเช่นนี้ นับว่าเป็นจุดเด่นของวรรณคดีสันสกฤตเรื่องภควัทคีตาเป็นอย่างมาก

กล่าวโดยสรุป รูปแบบภาษาที่ใช้สื่อสารในวรรณคดีสันสกฤตเรื่องภควัทคีตานั้น พบ 6 ลักษณะ ได้แก่ 1) รูปแบบการถาม-ตอบ 2) รูปแบบบรรยายโวหาร 3) รูปแบบพรรณนาโวหาร 4) รูปแบบเทศนาโวหาร 5) รูปแบบสาธกโวหาร และ 6) รูปแบบอุปมาโวหาร ส่วนรูปแบบที่ใช้มากที่สุด ได้แก่ รูปแบบอุปมาโวหาร รองลงมา ได้แก่ รูปแบบถาม-ตอบ ส่วนรูปแบบที่ใช้น้อยที่สุด ได้แก่ รูปแบบพรรณนาโวหาร ที่เป็นเช่นนั้นเพราะว่าเนื้อหาส่วนใหญ่เป็นแนวคำสอน รูปแบบอุปมาโวหารจึงได้นำมาใช้มากที่สุดเพื่ออธิบายคำสอนที่เข้าใจยากให้คนอ่านได้เข้าใจง่ายขึ้นโดยการนำคำสอนที่ยากนั้นไปเปรียบเทียบกับสิ่งที่คนส่วนใหญ่เข้าใจดีเพื่อจะทำให้เกิดความชัดเจนด้านความหมาย และเห็นภาพพจน์ที่ชัดเจนขึ้น อีกทั้งวรรณคดีเรื่องนี้ส่วนใหญ่มีเนื้อหามาจากการสนทนาถาม-ตอบระหว่างพระกฤษณะกับอรชุน ฉะนั้น รูปแบบถาม-ตอบ จึงถือเป็นรูปแบบที่โดดเด่นอีกรูปแบบหนึ่งที่พบว่ามีการใช้ในวรรณคดีเรื่องนี้เช่นกัน ส่วนรูปแบบพรรณนาโวหารนั้นพบน้อยที่สุดเนื่องจากวรรณคดีคำสอนนี้ไม่ได้เน้นเรื่องการพรรณนาความงามของธรรมชาติ สถานที่หรือความรู้สึกนึกคิดอย่างละเอียดเพื่อให้ผู้อ่านเกิดความซาบซึ้งและเกิดอารมณ์ความรู้สึกคล้อยตามโดยใช้ถ้อยคำที่มีความไพเราะและความหมายที่ลึกซึ้งหรือให้เกิดความประทับใจมากนัก

4.2 ระดับของภาษาที่ใช้สื่อสารในวรรณคดีสันสกฤตเรื่องภควัทคีตา

ระดับของภาษาที่ใช้สื่อสารในวรรณคดีสันสกฤตเรื่องภควัทคีตาสามารถจำแนกภาษาออกเป็น 2 ระดับ คือ ภาษาคนและภาษาธรรม ซึ่งพุทธทาสภิกขุ (2531:2) และในวรรณคดีสันสกฤตเรื่องภควัทคีตานี้ได้ใช้ภาษาทั้งสองดังกล่าวซึ่งสามารถวิเคราะห์ได้ ดังนี้

4.2.1 ภาษาคน

ภาษาคน ได้แก่ ภาษาที่เน้นไปตามทางของวัตถุในโลกที่เห็นได้ด้วยตาธรรมดาสามัญ ในวรรณคดีสันสกฤตเรื่องภควัทคีตานี้ ลักษณะที่เข้าภาษามนุษย์ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 7

ฉะนั้น ท่านจงลุกขึ้น จงรีบเกียรติยศ เพราะชนะศัตรูจะเสวยราชสมบัติอันมั่งคั่ง
พวกเหล่านี้आตมาประหารเสียก่อนแล้ว ดูกร ท่านสัพยสาจิน ท่านจงเป็นผู้ดำเนินการเกิด
ภควัทคีตา, 11: 33:174

ตัวอย่างที่ 8

ข้าแต่มหาพาหุ! รูปของพระองค์ใหญ่โต มีพักตร์และเนตรมาก แขน ขา เท้า
ก็มาก มีท้องมาก มีฟันซี่ใหญ่ๆ มาก นากลัว ชาวโลกเห็นเข้าแล้ว ย่อมครั่นคร้าม
ถึงข้าพเจ้าก็เช่นเดียวกัน

ภควัทคีตา, 11: 23:170

จากตัวอย่างของระดับภาษาคนดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นถึงการใช้ภาษา
คนทั่วไปที่พอฟังแล้วสามารถเข้าใจได้ง่าย เน้นเรื่องที่เป็นโลกียคือเรื่องทางโลกทั่วไป
ไม่เกี่ยวกับเรื่องโลกุตระคือเรื่องพ้นโลกซึ่งไม่อยู่ในวิสัยของโลกที่มนุษย์เราอาศัยอยู่
แต่อย่างใด

4.2.2 ภาษาธรรม

ภาษาธรรม ได้แก่ ภาษาที่ไม่ได้เน้นไปตามทางของวัตถุในโลก
เป็นไปในทางนามธรรมที่ไม่เห็นตัว ไม่เนื่องด้วยวัตถุ ต้องมีปัญญาเห็นนามธรรมแล้ว
เท่านั้น จึงจะพูดเป็นและให้ความหมายเป็นสามัญ ในวรรณคดีสันสกฤตเรื่องภควัทคี
ตานี้ มีลักษณะที่เข้าความเป็นภาษาธรรม ยกตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 9

ปรารถ! ศานตินี้เป็นธรรมชาติที่มีอยู่ในพรหม (สภาวะธรรม) ผู้ได้รับศานตินี้แล้ว
ย่อมไม่ม่งมาย ผู้ดำรงอยู่ในศานติ อันเป็นธรรมชาติที่มีอยู่ในพรหมนี้แล้ว ย่อมได้รับ
นิรวาณอันเป็นพรหม (ธรรมชาติ) แม้ในเวลาใกล้ตาย

ภควัทคีตา 2:72:42

ตัวอย่างที่ 10

บุคคลผู้ก้าวล่วงคุณทั้งสามซึ่งเกิดจากร่างกายเหล่านี้ได้เรียบร้อยแล้ว ย่อมพ้น
จากการเกิด แก่ ตาย และทุกข์ และจะได้รับความอมฤต

ภควัทคีตา 14:20:219

จากตัวอย่างของระดับภาษาธรรมดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นถึงการใช้ภาษาธรรมที่ไม่ได้เน้นเรื่องโลกียวิสัยแต่อย่างใด จะเป็นการพูดถึงเรื่องที่เป็นโลกุตระที่ไม่สามารถเห็นตัวได้ ผู้ที่จะสามารถพูดบอกลักษณะพิเศษดังกล่าวมาได้ต้องมีปัญญาเห็นนามธรรมแล้วเท่านั้น

4.3 ความคิดเชิงปรัชญา

จากการศึกษาเกี่ยวกับความคิดเชิงปรัชญาในวรรณคดีสันสกฤตชื่อ ภควัทคีตา พบการใช้ภาษาเพื่อสื่อความคิดเชิงปรัชญาธรรมซึ่งสามารถจำแนกออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ ความคิดเชิงปรัชญาที่เป็นรูปธรรมและความคิดเชิงปรัชญาที่เป็นนามธรรม

4.3.1 ความคิดเชิงปรัชญาที่เป็นรูปธรรม

ธีรภัทร์ มะกาและคณะ (2555) กล่าวว่า ความคิดเชิงปรัชญาที่เป็นรูปธรรมคือความคิดที่ส่งอิทธิพลถึงความสุขของมนุษย์ เช่น ความสำเร็จ ความเจริญก้าวหน้า หรืออาจส่งถึงความทุกข์ของมนุษย์ รวมทั้งกระบวนการแก้ปัญหาต่างๆ ที่มนุษย์เผชิญอยู่ก็ได้ ความคิดเชิงปรัชญาที่เป็นรูปธรรมนี้เป็นสิ่งที่มนุษย์สามารถจับต้องได้ผ่าน หู ตา จมูก ลิ้น กาย ใจ ซึ่งสามารถจำแนกตามสาขาของปรัชญา ได้แก่ อภิปรัชญา (การกล่าวถึงความจริงแท้ของสรรพสิ่ง ความมีอยู่เป็นอยู่ของสรรพสิ่ง และสิ่งที่แท้จริงย่อมเป็นสิ่งที่มิอยู่) ญาณวิทยา (การกล่าวถึงความรู้ของมนุษย์ สิ่งที่เกิดความรู้ของมนุษย์) และคุณวิทยา (การกล่าวถึงคุณค่าหรือค่านิยมของสิ่งต่างๆ ซึ่งต้องอยู่บนพื้นฐานของความแท้จริง และมนุษย์เข้าใจซาบซึ้งถึงคุณค่านั้นด้วยกระบวนการทางญาณวิทยา)

สมภาร พรหมทา (2550) กล่าวว่า ในวรรณคดีสันสกฤตเรื่องภควัทคีตา พบความคิดเชิงปรัชญาที่เป็นรูปธรรมในลักษณะของอภิปรัชญา ได้แก่ การกล่าวถึงความจริง (Reality) เพื่อค้นหาความจริงอันเป็นที่สูงสุด (Ultimate reality) ได้แก่ ความจริงที่เกี่ยวกับธรรมชาติของโลก จิตวิญญาณ รวมทั้งเรื่องของพระผู้เป็นเจ้าตามวิถีแห่งศาสนาฮินดู ญาณวิทยาคือบ่อเกิดของความรู้ ขอบเขตของความรู้ ซึ่งความรู้ได้มาจากแหล่งต่างๆ เช่น พระผู้เป็นเจ้า พระกฤษณะ โดยเฉพาะพระกฤษณะได้กล่าวสอนอรชุน ก่อนเริ่มสงคราม ณ พุทกุเกษตร การใช้แนวคิดที่เป็นรูปธรรมนี้จะทำให้ผู้ฟังนั้นไม่จำเป็น

ต้องตีความหมายของถ้อยคำนั้นๆ มากนัก หรืออาจจะไม่ได้ตีความหมายเลยก็ได้ ก็สามารถจะเข้าใจถ้อยคำหรือเนื้อหานั้นได้โดยง่าย ตลอดทั้งคุณวิทยา ได้แก่ คุณค่า หรือค่านิยม (Value) เช่น คุณค่าเกี่ยวกับความดีและความงามของการรู้จักทำหน้าที่ของตนในสงคราม คนจักสรรเสริญว่าไม่ขลาดและยอมมีอันหวังได้ซึ่งสมบัติต่างๆ เป็นอย่างดี

4.3.2 ความคิดเชิงปรัชญาที่เป็นนามธรรม

ความคิดทางปรัชญาที่เป็นนามธรรม คือ ความคิดที่ให้ความหมายในสิ่งที่เป็นนามธรรม ไม่สามารถจับต้องได้ แต่สามารถทำความเข้าใจได้ด้วยกราบซึ่งภายในใจ ดังที่สำเนียง เลื่อมใส (2534) กล่าวไว้ว่า ในวรรณคดีสันสกฤตเรื่องภควัทคีตา ปรากฏว่ามีความคิดเชิงปรัชญาที่เป็นนามธรรม ทั้งที่เป็นอภิปรัชญาคือการเชื่อว่าโลกหน้าและพรหมนั้นมีอยู่จริง ญาณวิทยาคือบ่อเกิดแห่งความรู้หรือปัญญาที่มาจากคัมภีร์ทางศาสนาฮินดูโดยมีบุคคลนามากกล่าวสอน อาทิ พระกฤษณะคอยเป็นผู้กล่าวสอนอรชุน เมื่อปัญญาหรือความรู้เกิดขึ้นย่อมทำให้รู้แจ้งสิ่งต่างๆ ตามที่มันเป็นจริงคล้ายกับอรชุนได้เห็นแสงสว่างหลังจากคำกล่าวสอนของพระกฤษณะ ตลอดถึงคุณวิทยาคือการมีความซาบซึ้งในคุณค่าของพรหมในโลกหน้าที่มีอยู่จริง ในวรรณคดีสันสกฤตเรื่องภควัทคีตา พบว่ามีการใช้แนวความคิดทางปรัชญาที่เป็นนามธรรมจำนวนมากมาเป็นส่วนสำคัญในการสื่อความหมาย เพื่อให้ผู้ศึกษาเกิดความรู้ความเข้าใจอย่างถ่องแท้ นับว่าผู้แต่งมีความรู้ความเข้าใจในหลักปรัชญาและมีจิตที่อยู่ในระดับโลกุตระ จึงสามารถแต่งวรรณคดีที่แสดงแนวคิดที่เป็นหลักธรรมในระดับโลกุตระออกมาได้อย่างชัดเจนและลึกซึ้ง

4.4 ภาษาสื่อความคิดจริยธรรมสงครามในวรรณคดีสันสกฤต

เรื่องภควัทคีตา

เกี่ยวกับภาษาสื่อความคิดจริยธรรมสงครามในวรรณคดีสันสกฤตเรื่องภควัทคีตา พบลักษณะการใช้ภาษาเพื่อสื่อสารความคิดด้านจริยธรรมในการทำสงครามหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ธรรมยุทธ” ณ ทุ่งกุรุเกษตร จำนวน 13 ข้อ ซึ่งทั้งสองฝ่ายคือปาณฑพและการพได้ตกลงกันไว้ หลักจริยธรรมในการทำสงครามหรือธรรมยุทธทั้ง 13 ข้อนั้น ได้ถูกนำมาใช้อย่างเคร่งครัดในการทำสงคราม ดังนี้

- 1) นักรบเริ่มการต่อสู้เมื่อพระอาทิตย์ขึ้นและต้องยุติทันทีเมื่อพระอาทิตย์
อัสดง
- 2) ห้ามนักรบมากกว่าหนึ่งคนรวมโจมตีนักรบฝ่ายตรงกันข้ามที่มีเพียงคน
เดียว
- 3) นักรบคู่หนึ่งสามารถรบตัวต่อตัวได้อย่างต่อเนื่องและยาวนาน
- 4) นักรบต้องใช้อาวุธประเภทเดียวกันและอยู่ในภาวะขณะสู้รบเดียวกัน
เช่น ยืนบนดิน นั่งบนม้า
- 5) ห้ามนักรบฆ่าหรือทำร้ายนักรบฝ่ายตรงข้ามที่ยอมแพ้แล้ว
- 6) นักรบที่ยอมแพ้จะตกเป็นเชลยศึก จะถูกตัดสินภายใต้การคุ้มครอง
อย่างเชลยศึก
- 7) ห้ามนักรบฆ่าหรือทำอันตรายต่อนักรบฝ่ายตรงข้ามที่ปราศจากอาวุธ
หรือหมดสติ
- 8) ห้ามนักรบฆ่าหรือทำอันตรายต่อบุคคลหรือแม้กระทั่งสัตว์ที่ไม่ได้
เกี่ยวข้องกับในสงคราม
- 9) ห้ามนักรบฆ่าหรือทำอันตรายต่อนักรบฝ่ายตรงข้ามที่หันหลังให้
- 10) ห้ามนักรบโจมตีสตรี
- 11) ห้ามนักรบทำร้ายสัตว์ที่มีได้มีทำที่ว่าจะประทุษร้ายตน
- 12) ห้ามนักรบใช้อาวุธ เช่น กระบอง เพื่อตีต่ำกว่าเอว
- 13) นักรบอาจไม่เข้าร่วมในสงครามที่ไม่เป็นธรรมใดๆ

จากหลักจริยธรรมหรือธรรมยุทในการทำสงครามดังกล่าวข้างต้น สามารถ
กล่าวได้ว่า วรรณคดีสันสกฤตเรื่องภกวัตคีตานอกจากจะโดดเด่นเรื่องการใช้ภาษาแล้ว
ยังเป็นยอดวรรณคดีที่เน้นคุณธรรมความดีเชิงประจักษ์ ได้แก่ จริยธรรมของนักรบ
ในสงครามอีกด้วย เหตุผลที่ต้องมีหลักจริยธรรมหรือธรรมยุททั้ง 13 ข้อในวรรณคดี
สันสกฤตเรื่องภกวัตคีตานี้ เพราะวรรณคดีเรื่องนี้เป็นวรรณคดีแนวคำสอนทาง
ศาสนา แม้ว่าการรบและสงครามจะถือว่าเป็นสิ่งที่โหดร้าย แต่เมื่อว่าโดยคำสอน
ทางศาสนาแล้วการทำหน้าที่ของตัวเองถือว่าเป็นสิ่งสำคัญเช่นเดียวกัน
อย่างไรก็ตาม ในการทำหน้าที่ของตนเองนั้น ผู้ทำหน้าที่ก็ต้องคำนึงถึงความดีงาม

ประกอบด้วย มิใช่มุ่งแต่จะเอาชนะนักรบฝ่ายตรงกันข้ามเพียงอย่างเดียวโดยให้หลักหรือกติกาอันชอบธรรม ดังนั้น จึงจะเห็นได้ว่าจริยธรรมของนักรบแต่ละข้อในวรรณคดีสันสกฤตเรื่องภควัทคีตานี้ล้วนสะท้อนถึงความรู้สึกลึกซึ้งที่เป็นไปเพื่อความเป็นธรรม คือความดีงามแทบทั้งสิ้น

อย่างไรก็ตาม เพื่อวิเคราะห์ความเป็นสากลของหลักจริยธรรมในการทำสงคราม จึงได้เปรียบเทียบหลักจริยธรรมในการทำสงครามที่กล่าวไว้ในคัมภีร์ภควัทคีตา กับกฎกติกาสงคราม (Rules of War) ภายใต้กฎหมายที่มีชื่อว่า “กฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศ” (กาชาดไทย, 2492) โดยคณะกรรมการกาชาดระหว่างประเทศแล้ว นับว่ามีความใกล้เคียงกันหลายข้อและแต่ละข้อของหลักจริยธรรมสงครามในภควัทคีตาก็สามารถเข้ากันได้กับกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศซึ่งมีต้นกำเนิดมาจาก **อนุสัญญาเจนีวา 4 ฉบับ** เพื่อคุ้มครองทหารและพลเรือนตลอดทั้ง **พิธีสารเพิ่มเติม** และเพื่อให้ครอบคลุมการช่วยเหลือผู้ประสบภัยจากสงครามและความขัดแย้งกันทางอาวุธมากยิ่งขึ้น **กฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศมีเนื้อหาสำคัญๆ ได้แก่** 1) การเคารพชีวิตทหารและพลเรือน 2) การเคารพสัญลักษณ์กาชาด 3) ห้ามทำร้ายคนที่วางอาวุธ 4) ช่วยคนบาดเจ็บ รักษาพยาบาล 5) การแบ่งเขตระหว่างทหารและพลเรือน และ 6) การจำกัดวิธีการทำสงคราม

เมื่อเปรียบเทียบเนื้อหารายละเอียดของประเด็นต่างๆ ตามที่กล่าวข้างต้นของกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศกับหลักจริยธรรมในการทำสงครามที่ปรากฏในวรรณคดีสันสกฤตเรื่องภควัทคีตาแล้ว พบประเด็นที่ใกล้เคียงกันดังต่อไปนี้

1) พลเรือนและปัจจัยแวดล้อม

กฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศระบุไว้ว่าต้องปกป้องพลเรือนผู้ที่ไม่ได้ร่วมรบและผู้ที่ยื่นออกจากสนามรบไปแล้ว โดยจะต้องแยกแยะว่าผู้ใดหรืออะไรบ้างที่จะถูกโจมตีและผู้ใดและอะไรบ้างที่ต้องละเว้นและคุ้มครองกัน สำคัญที่สุดคือพลเรือนจะตกเป็นเป้าหมายแห่งสงครามไม่ได้ มิเช่นนั้นแล้วจะเข้าข่ายอาชญากรรมสงครามได้ ทั้งสองฝ่ายจะต้องระวังเพื่อไม่ให้ทำร้ายพลเรือนผู้บริสุทธิ์หรือปัจจัยแวดล้อมสำคัญในการดำรงชีวิตที่ไม่เกี่ยวกับสงคราม เช่น สัตว์ต่างๆ เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีสิทธิได้รับ

ความช่วยเหลือได้ตามที่ต้องการ ความข้อนี้มีความใกล้เคียงกับหลักจริยธรรมการทำสงครามที่กล่าวไว้ในวรรณคดีสันสกฤตเรื่องภควัทคีตามาก กล่าวคือ ตามหลักจริยธรรมการทำสงครามที่กล่าวไว้ในวรรณคดีสันสกฤตเรื่องภควัทคีตาจะห้ามนักรบทำร้ายศัตรูที่มิได้มีท่าทีว่าจะประทุษร้ายต่อตน ห้ามนักรบฆ่าหรือทำอันตรายต่อบุคคลหรือแม้กระทั่งสัตว์ที่ไม่ได้เกี่ยวข้องด้วยในสงคราม ห้ามนักรบฆ่าหรือทำอันตรายต่อนักรบฝ่ายตรงข้ามขณะที่หันหลังให้และที่สำคัญอีกข้อหนึ่งคือห้ามนักรบโจมตีหรือทำร้ายสตรี

2) การกักขังหน่วงเหนี่ยว

กฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศระบุไว้ว่าการทรมานและทำร้ายผู้ต้องขังซึ่งได้มาจากฝ่ายตรงกันข้าม มิอาจกระทำได้ ผู้ต้องขังของฝ่ายตรงกันข้ามต้องได้รับการดูแลอย่างที่เขาเคยได้รับมาก่อนที่จะมาถูกกักขังหน่วงเหนี่ยวดังกล่าว สิ่งนี้เป็นการปกป้องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และทำให้ผู้ต้องขังใช้ชีวิตดำเนินต่อไปได้ ความข้อนี้มีความใกล้เคียงกับหลักจริยธรรมการทำสงครามที่กล่าวไว้ในวรรณคดีสันสกฤตเรื่องภควัทคีตา คือ ห้ามนักรบฆ่าหรือทำร้ายนักรบฝ่ายตรงข้ามที่ยอมแพ้แล้ว นักรบที่ยอมแพ้จะตกเป็นเชลยศึกจะถูกตัดสินภายใต้การคุ้มครองอย่างเชลยศึกอย่างเป็นธรรม

3) เงื่อนไขการใช้อาวุธที่มีความยุติธรรมเท่ากัน

กฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศระบุไว้ว่า เมื่อเทคโนโลยีของโลกเจริญมากขึ้น กฎกติกการใช้อาวุธในสงครามก็ต้องปรับเปลี่ยนตามไป อาวุธที่ทันสมัยในปัจจุบันบางทีก็ไม่สามารถแยกแยะได้ว่าใครเป็นทหาร ใครเป็นพลเรือน จึงได้มีการทำข้อตกลงกันเรื่องการใช้อาวุธที่มีความยุติธรรมเหมือนกัน ความข้อนี้มีความใกล้เคียงกันกับหลักจริยธรรมการทำสงครามที่กล่าวไว้ในวรรณคดีสันสกฤตเรื่องภควัทคีตา กล่าวคือ นักรบต้องใช้อาวุธประเภทเดียวกันและอยู่ในภาวะขณะสู้รบเดียวกันในสงคราม เช่น ยืนบนดิน นั่งบนม้า เป็นต้น จึงจะมีความยุติธรรม

ดังนั้น ทั้งกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศและหลักจริยธรรมในการทำสงครามในวรรณคดีสันสกฤตเรื่องภควัทคีตาถือว่าเป็นกฎหมายรักษาศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ขั้นพื้นฐานยามเกิดสงครามและที่สำคัญคือเป็นการรับประกันว่า ทุกคนจะกลับมาอยู่ร่วมกันได้อีกเมื่อสงครามนั้นๆ สิ้นสุดลง

ในวรรณคดีสันสกฤตเรื่องภควทิตานี้ นอกจากจะเป็นการสอนเชิงปรัชญาในแง่มุมต่างๆ โดยเฉพาะการรบบายมศึกษาสงครามแล้ว ยังมีส่วนหนึ่งที่สำคัญของวรรณคดีสันสกฤตเรื่องภควทิตา นั่นคือการสอนให้คนรู้จักหน้าที่และทำหน้าที่ที่ควรตระหนักรู้ด้วยความรับผิดชอบภายใต้กรอบคุณธรรมคือธรรมยุทธศาสตร์นั่นเอง ดังที่ โกวิทย์ พิมพวง (2559) ได้กล่าวไว้ว่า วรรณคดีสันสกฤตเรื่องภควทิตาแม้ว่าจะเป็นวรรณคดีสมัยเก่า แต่ก็ไม่ใช่วรรณคดีประเภทเก่าเก็บ เพราะปรัชญาคำสอนยังคงสามารถนำมาใช้ได้ไม่จำกัดกาล ปรัชญาคำสอนต่างๆ ที่ได้จากวรรณคดีสันสกฤตเรื่องภควทิตา ยังคงนำมาสอนคนในโลกปัจจุบันได้เป็นอย่างดี ได้แก่

- 1) มีจิตสำนึกเรื่องหน้าที่ที่ต้องทำด้วยความรับผิดชอบ
- 2) ทำหน้าที่มุ่งสาธารณประโยชน์
- 3) อยู่หรือตายต้องฝากดีให้คนสรรเสริญ
- 4) ทำบุญหรือบาปไว้ให้สวรรค์ตัดสิน
- 5) จงรักภักดีต่อพระผู้เป็นเจ้าหรือผู้นำที่ชี้ทางอันถูกต้อง
- 6) มีคุณธรรมในการทำหน้าที่

5. สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

5.1 สรุป

ภควทิตาเป็นวรรณคดีสันสกฤตภาคหนึ่งของมหาภารตะซึ่งเป็นมหากาพย์เรื่องยาวของชาวฮินดู วรรณคดีดังกล่าวโดดเด่นเรื่องการใช้ภาษา ระดับภาษาความคิดเชิงปรัชญาธรรมและหลักจริยธรรมในการทำสงคราม โดยเน้นให้ทุกคนต้องรู้จักและทำหน้าที่ของตนด้วยความรับผิดชอบในกรอบแห่งคุณธรรม วรรณคดีเรื่องนี้ชาวฮินดูได้ใช้เป็นแนวทางดำเนินชีวิตตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

สำหรับรูปแบบภาษาที่ใช้สื่อสารในวรรณคดีสันสกฤตเรื่องภควทิตานั้น พบว่ามี 6 ลักษณะ ได้แก่ 1) รูปแบบการถาม-ตอบ 2) รูปแบบบรรยายโวหาร 3) รูปแบบพรรณนาโวหาร 4) รูปแบบเทศนาโวหาร 5) รูปแบบสาธกโวหาร และ 6) รูปแบบอุปมาโวหาร รูปแบบที่ใช้มากที่สุด ได้แก่ รูปแบบอุปมาโวหาร รองลงมา ได้แก่ รูปแบบถาม-ตอบ ส่วนรูปแบบที่ใช้น้อยที่สุด ได้แก่รูปแบบพรรณนาโวหาร

ระดับภาษาที่ใช้สื่อสารในในวรรณคดีสันสกฤตเรื่องภควัทคีตาพบ 2 ระดับ ได้แก่ ภาษาคนคือภาษาที่ใช้ทั่วไปและภาษาธรรมคือภาษาที่สูงกว่าภาษาคน ใช้สำหรับการอธิบายปรัชญาธรรมต่างๆ ส่วนเรื่องความคิดเชิงปรัชญาในวรรณคดีสันสกฤตเรื่องภควัทคีตา พบ 2 ลักษณะคือความคิดเชิงปรัชญาที่เป็นรูปธรรมและความคิดเชิงปรัชญาที่เป็นนามธรรม และพบหลักจริยธรรมในการทำสงครามในวรรณคดีสันสกฤตเรื่องภควัทคีตา ทั้งหมด 13 ข้อ ซึ่งสรุปใจความทั้งหมดได้นักรบจะเริ่มการต่อสู้รบเมื่อพระอาทิตย์ขึ้นและต้องยุติการสู้รบทันทีเมื่อพระอาทิตย์อัสดง นักรบมากกว่าหนึ่งคนจะรวมโจมตีนักรบฝ่ายตรงข้ามที่มีเพียงคนเดียวไม่ได้ สามารถสู้กันตัวต่อตัวได้เวลาสู้กันให้ใช้อาวุธประเภทเดียวกันและต้องอยู่ในภาวะสู้รบเดียวกัน เช่น ยืนบนดินนั่งบนม้า ห้ามฆ่าหรือทำร้ายนักรบฝ่ายตรงข้ามที่ยอมแพ้แล้ว นักรบที่ยอมแพ้จะเป็นเชลยศึกและพวกเขาจะถูกตัดสินภายใต้การคุ้มครองอย่างเชลยศึก ห้ามฆ่าหรือทำอันตรายต่อนักรบฝ่ายตรงข้ามที่ปราศจากอาวุธหรือหมดสติโดยเด็ดขาด ห้ามฆ่าหรือทำอันตรายต่อบุคคลอื่นหรือแม้กระทั่งสัตว์ที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับสงคราม ห้ามฆ่าหรือทำอันตรายต่อนักรบฝ่ายตรงข้ามขณะที่หันหลังให้ ห้ามโจมตีสตรีโดยเด็ดขาด ห้ามทำร้ายหรือทำอันตรายสัตว์ที่มีได้ทำที่ว่าจะประทุษร้ายต่อตน ห้ามใช้อาวุธ เช่น กระบอง เพื่อตีต่ำกว่าเอวลงมา และนักรบอาจไม่เข้าร่วมในสงครามที่ไม่เป็นธรรมได้

ข้อความดังกล่าวข้างต้นแสดงถึงความเป็นผู้มีจริยธรรมในการรบซึ่งส่งผลต่อสภาพจิตใจเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะผลของชัยชนะทางจิตใจคือการรำลึกถึงธรรมที่ว่า “ธรรมะย่อมชนะอธรรม” และต้องรักดีต่อองค์พระผู้เป็นเจ้าผู้ชี้ทางสว่างให้แก่ตน และสำคัญที่สุดคือทุกคนต้องรู้และทำตามหน้าที่ของตนและเป็นที่สังเกตได้ว่าจริยธรรมในการทำสงครามดังกล่าวมีความใกล้เคียงกับกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศเป็นอย่างมาก

5.2 อภิปรายผล

จากผลของการศึกษาวิจัย ทำให้เห็นว่ามีผลสอดคล้องกับเกณฑ์ที่ได้นำมาศึกษาในวรรณคดีสันสกฤตเรื่องภควัทคีตาเป็นอย่างดี เช่น แนวคิดด้านรูปแบบของการใช้ภาษาเพื่อสื่อสารความคิดในการถาม-ตอบ จะเห็นได้ว่าเป็นเรื่องปกติทั่วไปในทางศาสนาที่จะต้องใช้ลักษณะการถามแล้วตอบเพื่อเป็นการให้คำตอบแก่ผู้ถามแล้ว

ทำให้เกิดความศรัทธาเลื่อมใสอันจะเป็นหนทางนำไปสู่การให้ความนับถือต่อไป ทั้งนี้ กระบวนการถามตอบนั้น บางครั้งอาจต้องใช้ภาษาวิธีเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย รวมทั้งนำโวหารต่างๆ กล่าวคือ บรรยายโวหาร พรรณนาโวหาร เทตนาโวหาร สาธกโวหาร และอุปมาโวหาร โดยเฉพาะอย่างหลังสุดถือว่าใช้มากที่สุด ในวรรณคดีสันสกฤตเรื่องภควัทคีตา เนื่องจากว่าวรรณคดีเรื่องนี้เป็นวรรณคดีศาสนา การจะอธิบายประเด็นคำสอนให้ผู้อ่านเข้าใจอย่างเป็นรูปธรรมและชัดเจนขึ้นนั้น จำเป็นต้องมีการเปรียบเทียบโดยยกตัวอย่างสิ่งที่คล้ายคลึงกันมาเปรียบเพื่อชี้ให้เห็นความเข้าใจความคิดของตนนั้นได้ชัดเจนในด้านความหมายและเกิดอารมณ์ความรู้สึกมากยิ่งขึ้น

การใช้ระดับภาษาเพื่อสื่อสารความคิดในวรรณคดีสันสกฤตเรื่องภควัทคีตา มีความสอดคล้องกับงานเขียนแนวปรัชญาธรรมหลายคน เช่น พุทธทาสภิกขุ (2531) และงานวิจัยของธีรภัทร์ มะกาและคณะ (2555) ที่กล่าวว่าหนังสือแนวคำสอนทางศาสนาจะใช้ภาษาสองระดับในงานเขียน โดยจะใช้ภาษาคนคือภาษาที่คนทั่วไปเข้าใจได้เพื่ออธิบายเนื้อหารายละเอียด ตลอดจนจะใช้ภาษาธรรมในกรณีจะต้องแสดงให้คนได้ติดตามเนื้อหารายละเอียดนั้นอย่างลึกซึ้งเพื่อนำไปสู่ความเข้าใจและเข้าถึงแก่นแท้ของปรัชญาธรรมนั้น

สำหรับภาษาสื่อความคิดในวรรณคดีสันสกฤตเรื่องภควัทคีตานี้ พบว่ามีความสอดคล้องกับงานวิจัยหลายเรื่องที่ทำเกี่ยวกับปรัชญาธรรม โดยจะใช้ความคิดเชิงปรัชญาที่เป็นรูปธรรมและความคิดเชิงปรัชญาที่เป็นนามธรรมเพื่อสื่อเรื่องราวต่างๆ ออกมาเพื่อให้ผู้อ่านได้เข้าใจและเข้าถึงสาระของเรื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับหลักจริยธรรมในการทำสงครามซึ่งพบ 13 ข้อ นั้นสอดคล้องกับวิโรจน์ ธิรคุณ (2556) ที่ได้กล่าวว่า หลักจรรยาบรรณนักรบดังกล่าวได้ถูกนำมาใช้อย่างเคร่งครัดในมหาสงครามในวรรณคดีสันสกฤตเรื่องภควัทคีตา สุดท้ายผลของการรบในสงคราม ได้แก่ ฝ่ายปาณฑพมีชัยชนะเหนือฝ่ายเคารวหะซึ่งเป็นการรบที่อยู่บนพื้นฐานแห่งคุณธรรมคือจริยธรรมนักรบ นอกจากนี้หลักจริยธรรมสงครามในภควัทคีตายังมีความใกล้เคียงและสอดคล้องกันกับกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศ (2492) ที่ยังคงใช้อยู่ในปัจจุบันอีกด้วย ข้อนี้แสดงให้เห็นว่าหลักจริยธรรมในการทำสงครามนั้นมีความสำคัญและถูกยกให้เป็นเรื่องที่มีความสำคัญเรื่อยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้ เพื่อจะได้ช่วย

ตระหนักถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ขั้นพื้นฐาน ตลอดทั้งการเปิดทางให้ทุกฝ่ายสามารถ
กลับมาอยู่ร่วมกันได้อีกเมื่อสงครามสิ้นสุดลง

5.3 ข้อเสนอแนะ

งานวิจัยต่อไปควรศึกษาภาษาสื่อความคิดจริยธรรมสงครามในวรรณคดี
สันสกฤตเรื่องภควัทคีตาเปรียบเทียบกับวรรณคดีแนวสงครามของประเทศอื่นๆ ทั้งนี้
เพื่อจะได้ทราบรูปแบบของการใช้ภาษา ระดับภาษาที่ใช้ ภาษาเชิงปรัชญาและ
ความคิดจริยธรรมในการสงครามที่ปรากฏในวรรณคดีสันสกฤตเรื่องภควัทคีตากับ
วรรณคดีแนวสงครามของประเทศอื่นๆ นั้น

เอกสารอ้างอิง

- กฤษณา เรืองอุไร กุศลลาศัย. (2525). **มหากาพย์มหาภารตะ**. กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์.
ประพจน์ อัครวิรุฬห์การ. 2536. **มิลินทปัญหอบัณฑิตภาษาบาลีกับภาษาจีน**. ภาษา
สันสกฤตวิชาการ. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย.
ธีรภัทร์ มะกาและคณะ. (2555). **ภาษากับความคิดในวรรณกรรมพุทธศาสนาเรื่อง
มิลินทปัญหา**.
วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม 31, 2 (มีนาคม-
เมษายน).
พุทธทาสภิกขุ. (2531). **ภาษาคน-ภาษาธรรม**. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา.
วิโรจน์ ถิรคุณ. (2556). **ภควัทคีตา คำสอนของพระกฤษณะ**. กรุงเทพฯ : อนิเมทกรุ๊ป.
สมภาร พรหมทา. (2550). **ภควัทคีตา : บทเพลงแห่งองค์ภควัน**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
ศยาม.
สุนทร ณรังษี. (2521). **ปรัชญาอินเดีย ประวัติและลัทธิ**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์พิพิธวิทยา.
แสง มนวิทูรและจำนงค์ ทองประเสริฐ. (2515). **ศรีมัทภควัทคีตา**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
มหาจุฬา.
สำเนียง เลื่อมใส. (2534). **การศึกษาเปรียบเทียบธรรมบทกับภควัทคีตา**.
วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

กาชาดสากล. (2492). **กฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศ**. (ออนไลน์). สืบค้นเมื่อ
วันที่ 28 กรกฎาคม 2561. จาก: <http://thaircy.redcross.or.th/redcrossand-youth/icrc/humanlaw/>.

Bhaktivedanta, Swami A.C. (1968). **The Bhagavadgita As It Is**. New York:
Collier Books.

Feuirstein, George. (1974). **Introduction to the Bhagavadgita**. London:
The Achor Press.